

Brottsplats Kyrkan

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se
Författare: Sofia Elwér
© Brottsförebyggande rådet 2005

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
INLEDNING	8
METOD	11
STÖLDER FRÅN KYRKOR	13
Vilka föremål försvinner?	14
Omständigheterna kring stölderna	18
ÖPPENHET OCH STÖLDSÄKRING	20
Stöldskydd	21
Återförande	23
KYRKOSTÖLDER I NORDEN	26
BROTTLIGHETENS STRUKTUR	28
VAD HAR GJORTS FÖR ATT FÖRHINDRA KYRKOSTÖLDER?	29
Internationella åtgärder	29
Nationella åtgärder	29
Lokala åtgärder	30
SLUTSATSER OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG	31
Stöldsäkring och brottsförebyggande åtgärder	31
Åtgärder för att förenkla att stulna föremål återförs	32
STÖLDER STIFT FÖR STIFT	34
Lunds stift	34
Göteborgs stift	35
Växjö stift	36
Skara stift	37
Linköpings stift	38
Härnösands stift	39
Luleå stift	40
Strängnäs stift	41
Uppsala stift	42
Västerås stift	43
Visby stift	44
Stockholms stift	45
Karlstads stift	46
REFERENSER	47
BILAGA 1	49
Metod	49

Förord

I skenet av det svaga månljuset genom medeltidskyrkans mosaikfönster har många tjuvar speglat sig i silverkalkar och förgyllda dopfuntar som sedan plockats ned i jutesäcken. Ofta har det antika silvret sedan smälts ned till tackor och degraderats från sakrala klenoder av stort kulturhistorisk värde till enkla silverbestick och förlovningsringar. I århundraden har kyrkan hemsökts av silvertjuvar och dessa stölder fortsätter. I dag har även andra sakrala föremål fått ett högt värde för samlare och affärsmän på den internationella antikmarknaden. Det är inte "bara" silvret som stjäls utan nu töms kyrkor på medeltida träskulpturer, altartavlor, bildkonstverk, ljuskronor, snidade trädetaljer och andra oskattbara objekt som förvandlats till värdefulla antikviteter på en kommersiell marknad.

Stölder är ett stort problem och tillhör mängdbrottsligheten. Även om konsekvenserna för den enskilde kan vara nog så allvarliga kan det moderna samhället ofta lindra skadeverkningarna. Det som gör kyrkstölderna unika är att kulturföremålets historiska innebörd är omöjliga att ersätta. När kulturhistoriska värden går förlorade undergräver det den kulturella identiteten. I den meningen är alla offer för kyrkstölderna. Mycket riktigt är förstämningen stor på de platser där kyrkor förlorat sina inventarier. Det är denna bakgrund som gör att Brottsförebyggande rådet (Brå), inom ramen för ett annat projekt, med värdefull hjälp från antikvariskt verksamma inom Svenska kyrkans samtliga stift, tagit fram denna rapport. Den redovisar stöld- och säkerhetssituationen i de svenska kyrkorna. Rapporten vänder sig till alla dem som har och känner ett ansvar för kyrkans kulturarv.

Rapporten är skriven av utredaren Sofia Elwér, vid Brå:s Sekretariat för forskning om ekonomisk och organiserad brottslighet, under ledning av jur. dr. Lars Korsell. Medverkande har även varit kulturhistorikern och museimannen Göran Hedlund, författaren Olle Niklasson, jur. kand. Jan Liljewalch och utredaren Karolin Wallström vid Brå. Förste antikvarie Anna-Gretha Ericsson vid Riksantikvarieämbetet samt kriminalinspektörerna Jan Bylund och Per Anders Fritshammar vid Rikskriminalpolisen har lämnat synpunkter på rapporten.

Stockholm i oktober 2005

Jan Andersson
Generaldirektör

Sammanfattning

Brottsplats kyrkan är en kartläggning av stölder ur svenska kyrkor som är baserad på datamaterial från en enkätundersökning, intervjuer och en genomgång av tidigare utredningar samt litteratur och annat material på området. Enkätundersökningen visar att varje år under de senaste tre åren har över 5 procent av de undersökta kyrkorna har förlorat kulturföremål. Stölderna förekommer i alla stift utom i Visby stift. De andelsmässigt mest drabbade stiftet är Lunds, Strängnäs, Stockholms och Härnösands stift. Den kategori av gods som stjäls mest är kyrksilver och ljusstakar, följt av ljuskronor och lampetter samt skulpturer och altartavlor. Stölderna sker under dag och natt i lika stor utsträckning men mer frekvent under veckodagar medan kyrkorna är obemannade. Den höga stöldfrekvensen i de svenska kyrkorna har ingen motsvarighet i de andra nordiska länderna.

Stöldskyddet i kyrkorna är ofta bristfälligt, vilket delvis beror på att man strävar efter att kyrkorummet ska vara tillgängligt för allmänheten. 90 procent av kyrkorna har fullständiga inventarieförteckningar men endast 45 procent har bilder på samtliga kulturföremål. Kyrkorna saknar också i hög utsträckning effektiva rutiner för vad som bör göras om något stjäls.

Några initiativ har tagits för att minska stölderna på både lokal, nationell och internationell nivå. På lokal nivå har initiativen i hög grad varit koncentrerade till Västernorrland där stölder av medeltida träskulpturer väckt stor uppmärksamhet. På nationell nivå har Församlingsförbundet utformat en webbdatabas för registrering av stulna föremål, Riksantikvarieämbetet har gett ut en broschyr med övergripande information om stöldsäkring av kyrkor och polisen har ett pågående projekt rörande återförande av stulna föremål. På internationell nivå finns Interpol:s databas över stulna kulturföremål där föremål kan registreras för att underlätta återförande från utlandet.

Brottsligheten som riktar sig mot kyrkans kulturföremål hänger samman med andra typer av brottslighet. Stölderna består både av tillfällighetsstölder och planerade stölder. Tillfällighetsstölderna är relativt lätta att förebygga genom att låsa in och sätta fast attraktiva föremål eller genom att öka upptäcktsrisken genom att påverka den omgivande miljön. De planerade stölderna är betydligt svårare att förebygga.

Kyrkostölderna är ett nationellt problem och det krävs därför nationella åtgärder för att leda de enskilda församlingarna i rätt riktning angående stöldskydd och åtgärder för att förenkla återförandet av stulna kulturföremål. Vid stöldsäkring är det viktigt att använda sig av flera olika säkerhetslösningar för att förhindra såväl tillfällighetsstölder som mer planerade stölder. Den mest effektiva åtgärden är bemanning av kyrkan. För att förenkla återförandet av redan stulna kulturföremål krävs en uppdatering av församlingarnas inventarieförteckning som måste innefatta bilder av föremålen. Utöver detta krävs rutiner för vad som ska göras vid en stöld så att befintliga resurser på området i form av webbplatsen www.stuleturkyrkan.nu och Interpol:s databas för stulna kulturföremål

används i högre utsträckning samt att polisen utbildas i de specifika omständigheter som rör stölder av kulturföremål.

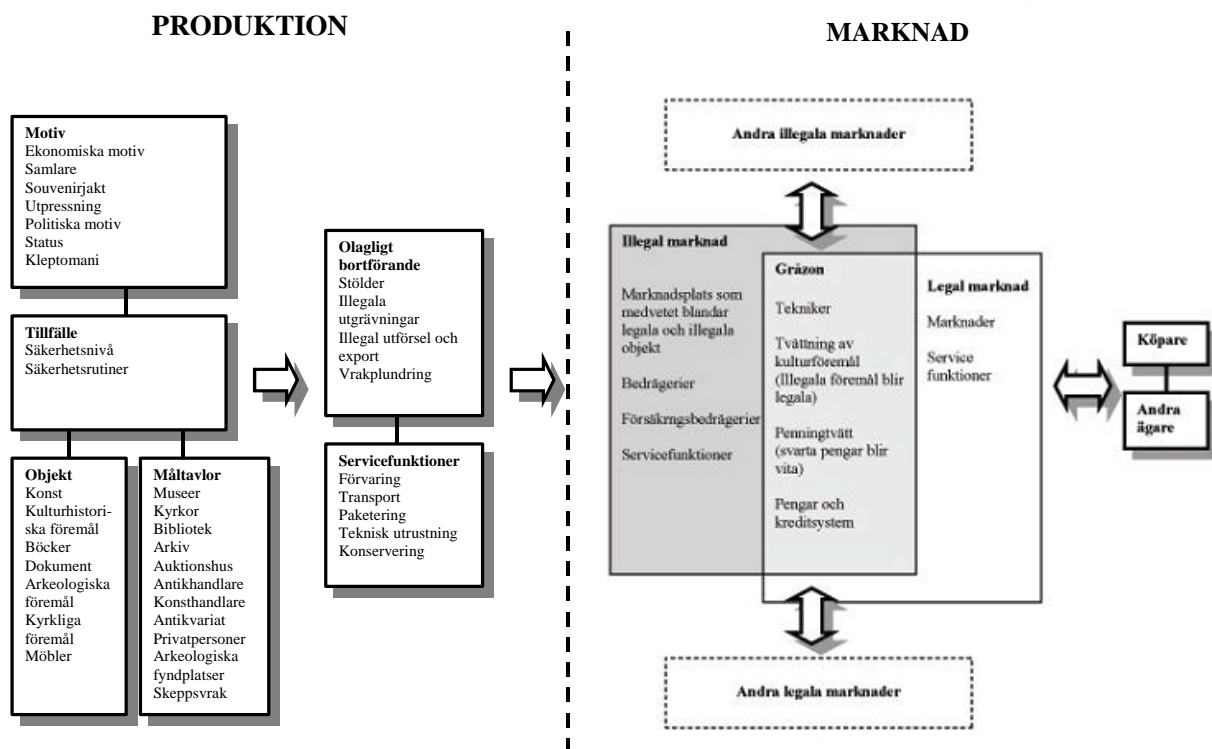
Brottsplats kyrkan är en delredovisning av ett stort projekt rörande stölder och illegal handel med kulturföremål i Norden, som bedrivs på Brå.

Inledning

Under de senaste åren har stölder från kyrkor i Sverige fått stor uppmärksamhet i media. Det är framförallt stölder ur kyrkor i Västernorrland, där oersättliga kulturföremål har stulits, som lyfts fram. Det har talats om plundringståg och ett allvarligt hot mot kulturarvet. Nationell statistik över omfånget och karaktären på stölderna har dock saknats. Genom ett samarbete med stiftsantikvarier och antikvariska handläggare i alla stift inom svenska kyrkan har Brå inom ramen för projektet *Theft of the World. Crimes Against the Cultural Heritage – the Nordic Dimension* genomfört en sådan kartläggning (Brå, 2006b).

Projektet där kyrkstudien ingår är en kartläggning av hur den illegala handeln med kulturföremål ser ut utifrån ett nordiskt perspektiv. Brå driver projektet i samarbete med Riksantikvarieämbetet och dess motsvarigheter i Danmark, Norge och Finland. Nordiska tull- och polismyndigheter liksom den europeiska gemenskapens polis, Europol medverkar också. Projektet finansieras av AGIS, en forskningsfond inom EU, tillsammans med Brå.

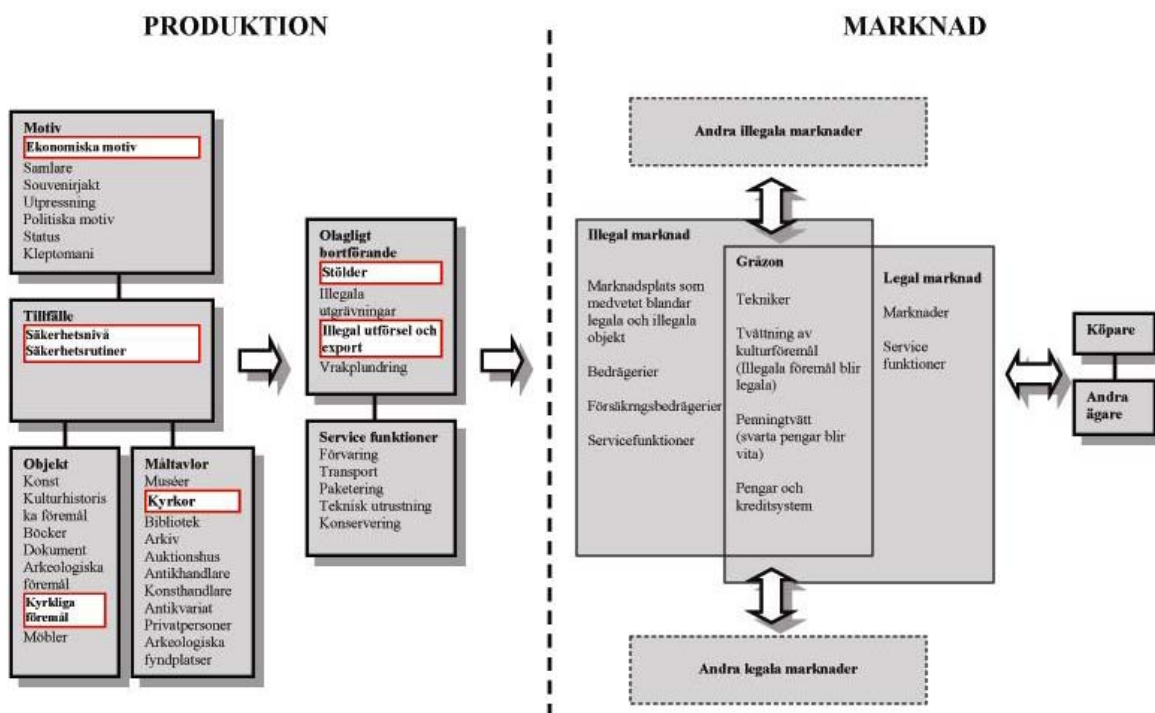
Undersökningen omfattar stölder, olaglig utförsel och handel med kulturföremål. Materialet utgörs av enkätsvar, intervjuer, studier av nordisk kulturlagstiftning och dess tillämpning samt en studie av Internetbaserad auktionshandel. Förutom kyrkor studeras andra kulturinstitutioner som museer, bibliotek och arkiv men också marknadsaktörer som konst- och antikhandel, auktionshus, antikvariat och pantbanker. Den övergripande studien täcker in ett stort område med många olika aktörer och omständigheter. För att illustrera området som täcks in har en modell tagits fram (se figur 1).

Figur 1. Arbetsmodell över det område som behandlas i Theft of the World-projektet

Modellen som utgör en karta över vilka områden undersökningen behandlar och hur de hänger ihop, har utvecklats och förfinats under arbetets gång. Modellen är uppbyggd från ett marknadsperspektiv, där stölder ses som produktion av varor till en illegal marknad. Fördelen med ett sådant perspektiv är att det i hög grad stämmer överens med de kriminellas syn på verksamheten. Modellen är uppdelad i två delar, där den ena rör produktion och den andra marknad. I produktionsdelen finns bakomliggande förutsättningar för stölder och illegal utförsel med motiv, tillfälle, objekt och måltavlor. Nästa steg är det olagliga bortförandet av föremålen genom till exempel stöld eller illegal export vilket också ofta förutsätter servicefunktioner för att kunna genomföras. Efter tillgreppet försvinner föremålen in i den andra delen av modellen, det vill säga marknaden. Marknaden är i modellen uppdelad i en vit, legal del, en svart, illegal del och däremellan finns en gråzon där de båda marknaderna möts. Marknaden för kulturföremål har också kopplingar till andra legala och illegala marknader. Från marknaden hamnar objekten hos en köpare eller andra typer av ägare som kan vara medvetna eller omedvetna om föremålets bakgrund.

Stölder från kyrkor är endast en del i denna omfattande bild av stölder och illegal handel med kulturföremål. Modellen i figur 2 belyser de områden som behandlas i den här delredovisningen av det stora projektet.

Figur 2. Stölderna ur kyrkan i relation till övriga projektet

Som modellen visar fokuserar den här redovisningen huvudsakligen på omständigheterna kring stölderna ur kyrkorna medan marknaden för försäljningen av föremålen endast behandlas i mycket generella drag (se figur 2). Den här publikationen om kyrkostölderna är framtagen med mycket begränsade resurser med ambitionen att ge en god överblick över de nya fakta om kyrkostölderna som framkommit i den pågående undersökningen. Resterande material från undersökningens övriga områden kommer att redovisas i en övergripande nordisk projektrapport kring årsskiftet 2005-2006.

Metod

Kartläggningen av stölder ur svenska kyrkor består av en omfattande enkätundersökning, intervjuer samt en litteraturstudie.¹

I den befintliga brottsstatistiken finns två brottskoder där stölder ur kyrkor ingår. Koderna täcker in stölder och inbrott i kyrka, museum, hembygdsgård och dylikt. Koderna gör dock ingen skillnad mellan stölder av kulturföremål och stölder av andra typer av föremål. Under år 2004 togs cirka 1 600 anmälningar emot angående stölder och inbrott i kyrka, museum, hembygdsgård och dylikt. För att undersöka hur stor andel av dessa stölder som rör kulturföremål beställdes samtliga anmälningar för en månad in för genomgång. Av de 134 brott som anmäls under mars 2004 rörde endast 4 stölder av kulturföremål och ett av dessa var stulet från en kyrka. Eftersom endast en marginell del, 3 procent, av stölderna rör kulturföremål är statistiken oanvändbar för undersökningens syften. Vidare innebär detta att den statistik som produceras i denna publikation utgör ett unikt material över brottsutvecklingen på området.

Urvalet för enkätundersökningen har varit samtliga samfälligheter och församlingar med enskild ekonomi inom Svenska kyrkan. Stiftsantikvarier och handläggare för antikvariska frågor från alla Svenska kyrkans tretton stift har medverkat för att möjliggöra denna totalundersökning. Enkäten tog upp omfattningen och omständigheterna kring stölderna samt frågor om säkerhet och inventarieförteckningar. Svarefrekvensen på enkäten blev totalt 74 procent med 652 svarande av 884 tillfrågade.

Intervjumaterialet i denna delredovisning är också hämtat från den övergripande undersökningen. Det består av ett 20-tal telefonsamtal med sakkunniga inom kyrkan, polisen med flera. Utöver dessa formella intervjuer finns också ett 10-tal informella intervjuer med antikhandlare och andra aktörer där stölder ur kyrkor behandlas.

I bearbetningen av materialet har också litteratur, artiklar och material från tidigare projekt och insatser som genomförts på området studerats. Några centrala begrepp i undersökningen definieras nedan.

KULTURFÖREMÅL

Med kulturföremål avses föremål av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde oavsett ålder². Exempel på kulturföremål är målningar och annan bildkonst, böcker, träskulpturer, ljuskronor, textilier, glas, silver och andra kyrkliga föremål.

KYRKLIGA ENHETER

Begreppet kyrkliga enheter används som en förenklad beskrivning av samfälligheter och församlingar med enskild ekonomi inom Svenska kyrkan och refererar alltså till de som har besvarat enkätundersökningen. Begreppet används för att underlätta läsningen.

¹ Metoden behandlas mer ingående i bilaga 1.

² Definitionen bygger på artikel 2 i UNIDROIT konventionen (SOU 2005:03).

ILLEGAL UTFÖRSEL OCH EXPORT

Enligt kulturminneslagen (Lag [1988:950] om kulturminnen m.m.) krävs tillstånd för att föra ut vissa typer av kulturföremål ur landet. Illegal eller olaglig utförelse och export innebär att ett kulturföremål, som enligt lagen kräver tillstånd, förs ut utan att ett sådant tillstånd har sökts eller förs ut ur landet trots avslag på sökt tillstånd. Utförelse är när ett föremål förs till ett annat land inom EU och export är när föremål förs till ett land utanför EU.

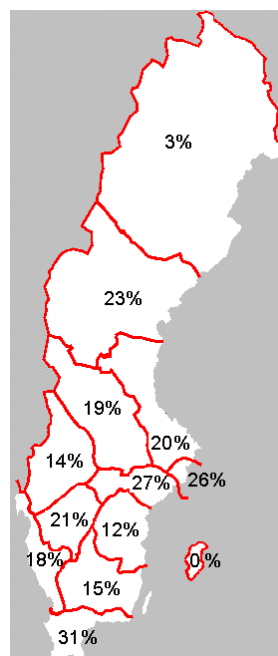
Stölder från kyrkor

Varje år, under de tre senaste åren, uppger över fem procent av de kyrkliga enheterna³ inom Svenska kyrkan att det har försvunnit kulturföremål från kyrkan. Som tabell 1 visar innebär detta mellan 34 och 52 stöldtillfällen per år från 652 kyrkliga enheter.⁴ Under den senaste femårsperioden uppger 20 procent av enheterna att de har bestulits på kulturföremål. Ett enkelt räkneexempel visar att efter 25 år med fortsatta stölder i samma omfattning skulle samtliga kyrkliga enheter ha blivit bestulna och det kulturarv som kyrkornas kulturföremål representerar skulle vara helt eller delvis försvunnet för alltid.

Tabell 1: Antal stöldtillfällen, andel stöldutsatta kyrkor och antal föremål stulna ur svenska kyrkor under de senaste tre åren (n = 652).

År	Antal stöldtillfällen	Andel stöldutsatta kyrkor (%)	Antal stulna föremål
2002	37	5,7	58
2003	34	5,2	50
2004	52	7,9	83

I Västernorrland, huvudsakligen i Härnösands stift, har reaktionerna varit starka efter den stöldvåg som gått fram där under de senaste tio åren. En sammanställning av samtliga stölder mellan åren 1994 och 2004 visar på 44 inbrott med stölder av framförallt medeltida träskulpturer (Bäckström, 2004). På nationell nivå saknas en sammanställning av stölderna vilket har varit en bidragande orsak till att så få nationella insatser gjorts. Materialet från denna undersökning ger dock inga tecken på att Härnösand skulle vara exceptionellt i sammanhanget. Brås kartläggning visar i stället att flera av stiftet har lika hög andel av stölder under de senaste fem åren som Härnösand. Lunds, Strängnäs, och Stockholms stift har samtliga en ännu högre

Figur 3: Andelen respondenter med stölder av kulturföremål under de senaste 5 åren utifrån stift.

³ Kyrkliga enheter innefattar samfälligheter och församlingar med enskild ekonomi, se definition i metodavsnittet.

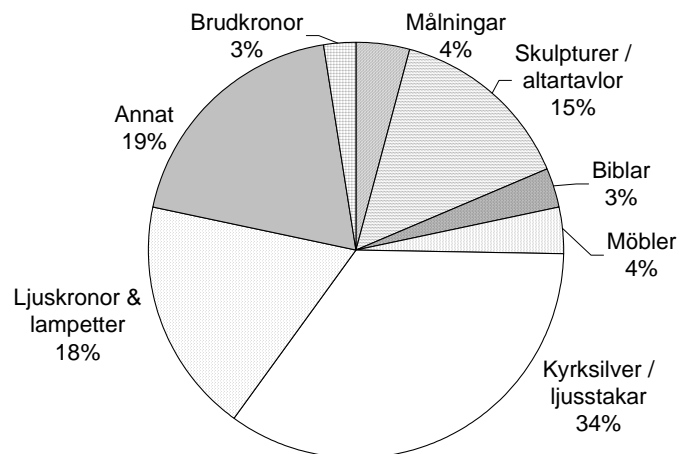
⁴ Huruvida de kyrkliga enheter som inte svarat på enkäten varit drabbade av stölder vet vi inte. Ett antagande kan dock vara att stöldnivån i denna grupp är något lägre än bland övriga då stölder borde vara ett incitament för att svara på enkäten. Detta skulle innebära att antalet stulna föremål och stöldtillfällen är något högre än vad tabell 1 visar medan andelen stöldutsatta kyrkor är något lägre.

andel stöder vilket figur 3 visar. Även Uppsala, Skara, Göteborgs och Västerås stift ligger väl i nivå med Härnösands stift. Vid en jämförelse av de absoluta talen ligger Härnösand stift på sjunde plats bland stiftens gällande antal stöder de senaste fem åren. Kartan visar också på en viss förhöjd koncentration av stöder i storstadsregionerna Stockholm och Malmö. Detta kan troligtvis förklaras av att det här finns större möjligheter för att sälja kulturföremål i såväl antikaffärer som via auktionshus. På det hela taget tyder materialet på att kyrkostölderna är ett nationellt problem. Vilka typer av föremål som stjäls varierar däremot.

Vilka föremål försvinner?

Vilka typer av föremål som stjäls från kyrkor beror delvis på vilken typ av gärningsperson som ligger bakom stölderna. Föremål, som är lätta att omsätta i snabba pengar, stjäls troligtvis av en kategori tjuvar medan unika föremål, som kräver god kännedom om antikmarknaden och därför är svårare att omsätta till pengar, stjäls av en annan kategori tjuvar. Inom kriminologin finns flera olika kategoriseringar av tjuvar. En amerikansk studie delar in tjuvarna i fem olika kategorier; skickliga, kända av polisen, unga, snattare och missbrukare (Walsh, 1977). De skickliga tjuvarna, som endast utgör en liten del av samtliga tjuvar, fokuserar på värdefulla objekt som de sedan kan sälja via sina breda kontaktnät till en hälare som är specialiserad på just den typen av föremål. De av polisen kända tjuvarna är väl etablerade i kriminella kretsar och utgör en betydligt större andel av tjuvarna, kopplingarna till hälare och den legala marknaden är dock inte lika tydlig som för den specialiserade tjuven. De unga, snattarna och missbrukarna utgör tillsammans ungefär hälften av tjuvarna och stjäls för att ordna snabba pengar. Detta innebär i förlängningen att den huvudsakliga kategorin av föremål som stjäls är föremål som är lätta att omsätta i pengar.

Detta stämmer också relativt väl in på stölderna ur kyrkorna i Sverige då kyrksilver och ljusstakar, som figur 4 visar, är den mest stöldutsatta föremålskategorin i kyrkorna. Men även träskulpturer och ljuskronor är stora kategorier som står för vardera 15 respektive 18 procent av tillgreppen. Kategorin ”annat” innefattar uteslutande lösa föremål av olika slag till exempel textilier, vapen, kollektbössor och timglas. Att träskulpturer och ljuskronor står för en betydande del av stölderna tyder på att en inte obetydlig andel av tjuvarna kan kategoriseras som skickliga eller kända eftersom detta är föremål som kräver ett kontaktnät som kan hantera den här typen av gods för att omsättas i pengar. Detta betyder vidare att stölderna är sammankopplade med organiserade hälerier av kulturföremålen. Det finns inga tillgängliga uppgifter om stöldbrottslighetens utveckling på kulturområdet i ett längre perspektiv. Ett antagande är dock att stölderna har ökat samtidigt som de ändrat karaktär. De traditionella stölderna av kyrksilver har utökats med stöder av kulturhistoriska föremål som till exempel träskulpturer som nu har funnit ett högt pris på den internationella antikmarknaden. Förutsättningarna för stöder av de tre största kategorierna redovisas närmare i nästa avsnitt tillsammans med regionala skillnader i vilka kategorier av föremål som stjäls.

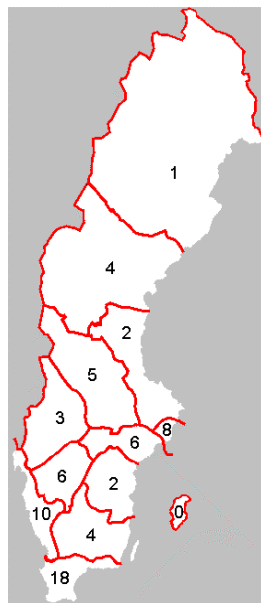
Figur 4: Fördelningen mellan tillgrepp av olika typer av föremål ur svenska kyrkor de senaste fem åren.

KYRKSILVER

Kyrksilvret har alltid varit en frestelse för tjuvar och det har i ett historiskt perspektiv inte varit ovanligt med stöldvågor som dragit fram över ett geografiskt område och länsat kyrkorna på silvret (Svenska kyrkans hemsida, 2005b). Den långa traditionen av stölder av kyrksilver innebär att medvetenheten kring dessa stölder är större än för andra föremålskategorier och det är relativt vanligt att föremålen låses in och inte förvaras ute i kyrkan när den lämnas obevakad. Trots dessa säkerhetsåtgärder utgör kyrksilver och ljusstakar fortfarande den föremålskategori som är mest utsatt för stölder (se figur 4 ovan). Detta kan förklaras av flera faktorer.

Kyrksilvret utgör generellt sett iögonfallande värdeföremål som ändå inte är allt för spektakulära. Detta innebär att de är förhållandevis lätta att avyttra på marknaden utan att väcka allt för stor uppmärksamhet. Föremålen är också relativt små och lätta att plocka med sig när det är utställda i kyrkorummet utan stöldskydd. Ytterligare en anledning till att kyrksilvret stjäls är att det ger ett värdefullt intryck även för tjuvar som saknar kompetens på kulturarvsområdet. Det finns gott om exempel på stölder från kyrkor där det som stulits är de föremål som blänker mest snarare än de som är mest värdefulla. Stölder av kyrksilver som inte är inlåst kräver inga resurser i form av verktyg eller liknande eftersom det rör sig om små föremål. Det behövs inte heller någon utstuderad brottsplan för att stjäla föremålen. Mycket talar för att kyrksilver ofta stjäls spontant, när tillfälle ges i form av

en olåst kyrkport eller ett obevakat kyrkorum. Det finns exempel på kyrksilver och andra mindre föremål som stulits ur en kyrka för att sedan återfinnas bortslängda i skogen en bit därifrån när tjuven ångrat sig eller insett att det kunde bli svårt att sälja bytet. Utifrån de kategorier av tjuvar som presenterats ovan rör det sig troligtvis om unga, snattare eller missbrukare som slänger föremålen då de i efterhand inser att de inte har några kanaler för att göra sig av med föremålen. Men ytterligare en förklaring till att kyrksilvret stjäls i så stor omfattning är att även de skickliga eller av polisen kända tjuvarna stjäla dessa föremål. Exempel som tyder på detta är att kyrksilver stjäls från säkerhetsskåp vilket kräver både utrustning och planering. En rimlig tolkning av att kyrksilvret är en så utsatt föremålskategori kan därför vara att dessa föremål stjäls av samtliga typer av tjuvar. Lunds, Göteborgs och Stockholms stift är de regioner där flest kyrkliga enheter rapporterat stölder av kyrksilver under de senaste fem åren (se figur 5).

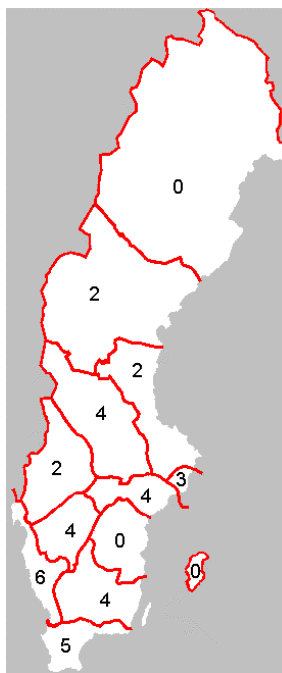

Figur 5: Antal kyrkliga enheter som rapporterat försvunnet kyrksilver under de senaste fem åren.

LJUSKRONOR OCH LAMPETTER

Ljuskronor som hänger i kyrkorna har såväl ett mycket stort kulturhistoriskt värde som ett högt ekonomiskt värde. Kronorna är stora, otympliga och ställer därför högre krav på tjuvar än lösa silverföremål. Trots detta utgör ljuskronorna tillsammans med lampetter en av de största stöldgods-kategorierna, vilket presenterats i figur 4. Bortsett från tyngd och storlek är kronorna lätta att plocka ner från kyrktaken där de oftast hänger i en kätting med krok utan fastlåsning. Detsamma gäller även för lampetter, som ofta hänger på väggen utan ytterligare fästansordning. Då ljuskronor är mer spektakulära än kyrksilver är de också svårare att omsätta på antikmarknaden. Eftersom ljuskronorna är möjliga att demontera och bygga ihop på ett nytt sätt är detta dock inte alltid fallet. Genom att på så sätt dölja ljuskronornas identitet är de möjliga att avyttra, trots att de är unika och mycket värdefulla, även om detta kräver en hel del ämneskunskaper. Det finns exempel på ljuskronor som återfunnits på den internationella antikvitetst marknaden och köpts tillbaka av kyrkan som blivit bestulen.

Det finns mycket som talar för att tjuvarna, som ligger bakom stölder av ljuskronor, hör till kategorierna skickliga eller kända tjuvar. De är tjuvar som antingen själva eller genom en beställare har ämneskunskaper som krävs för att genomföra stölderna. Dessa stölder kräver nämligen resurser i form av utrustning, planering för genomförandet av stölden och särskilda kontakter för att avyttra det stulna materialet. I intervjumaterialet framkommer från flera källor att det har förekommit mycket kartläggning och rekognosering bakom flera av stölderna. I ett fall är det tydligt att stölden är ett beställningsjobb då kyrkovaktmästaren strax före stölden bytt plats på två av ljuskronorna i kyrkan. Tjuven hade då tagit den betydligt mindre värdefulla kronan. När misstaget upptäcktes dumpades kronan i en närliggande sjö. Om tjuven själv haft sakkunskaper om ljuskronor skulle misstaget inte ha inträffat. Förhållandena för lampetter skiljer sig från ljuskronorna i och med att de är lätta att stjäla och mycket väl kan tänkas stjälas av andra kategorier av tjuvar som unga, missbrukare och snattare. Detta förklarar också att kategorin är den näst största efter kyrksilvret. Göteborgs och Lunds stift har rapporterat flest fall av stulna ljuskronor och lampetter (se figur 6).

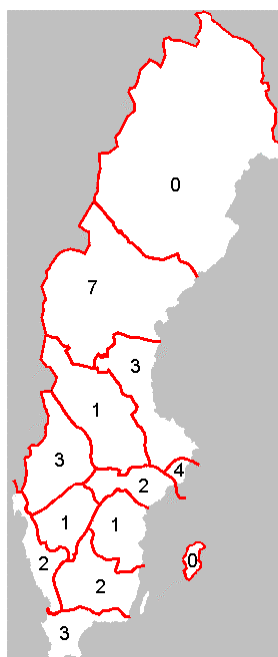
Figur 6: Antal kyrkliga enheter som rapporterat försvunna ljuskronor eller lampetter under de senaste fem åren.

TRÄSKULPTURER

Ungefär hälften av Sveriges omkring 2 600 församlingskyrkor härstammar från medeltiden. Även många av kyrkornas föremål härstammar från den tiden då kristendomen erövrade landet. Det är få länder som har en så väl bevarad skatt av medeltida träskulpturer som Sverige. Träskulpturerna har bevarats väl i Sverige jämfört med länder i Sydeuropa på grund av det nordliga klimatet, den relativa frånvaron av krig och reformationens jämförelsevis försiktiga framfart. I den konsthistoriska litteraturen är dessa unika svenska förutsättningar för bevarandet av träskulpturer ett välkänt faktum (se t. ex. Cornell, 1918; Karlsson, 1996).

Stölder av medeltida träskulpturer, altartavlor och krucifix är en relativt modern företeelse som kan förklaras av att ett ökat intresse för antikviteter radikalt höjt priserna för den typen av kulturhistoriska föremål. Skulpturer i kyrkor är unika, gamla föremål med en stark koppling till regionen. Att föremålen är så unika innebär

att de är svåra att avyttra på antikmarknaden utan etablerade kanaler till den specialiserade marknaden. Det är därför troligt att även dessa föremål stjäls under mer organiserade former än de föremål som är lätta att omsätta i pengar. Härnösands stift har högst antal rapporterade stölder av träskulpturer under de senaste fem åren men även i Stockholms, Karlstads, Lunds och Uppsala stift har flera kyrkliga enheter rapporterat förluster av träskulpturer (se figur 7). Stölderna av träskulpturerna är särskilt problematiska då föremålen saknar motsvarighet och har mycket starka regionala band vilket gör dem omöjliga att ersätta. Av de träskulpturer som stulits har så gott som alla försvunnit spårlöst vilket också talar för att det rör sig om skickliga eller kända tjuvar, som själva har stora ämneskunskaper och kontakter på antikmarknaden eller jobbar för någon som har det. I intervjumaterialet finns några källor som menar att skulpturerna försvinner till Sydeuropa.

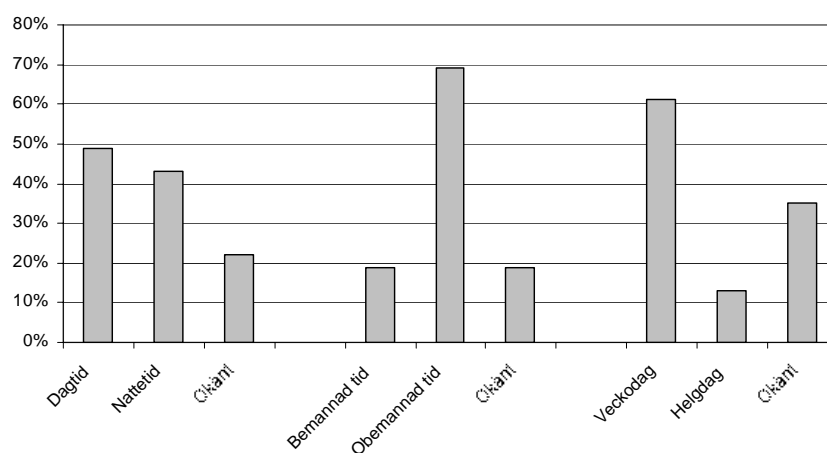
Figur 7: Antal kyrkliga enheter som rapporterat försvunna träskulpturer eller altartavlor under de senaste fem åren.

Omständigheterna kring stölderna

En vanlig missuppfattning när det gäller stölder ur kyrkor är att det är på natten som risken för stölder är störst. Undersökningen av omständigheter-

na kring kyrkostölderna visar att stölderna äger rum under dagen och natten i ungefär samma utsträckning. Av de kyrkor som har haft stölder under de senaste fem åren rapporterar en knapp majoritet att stölderna har ägt rum under dagen (se tabell 2). Det bekräftas också av en alternativ siffra från undersökningen som anger att endast 44 procent av de kyrkliga enheterna rapporterar att stölderna skett vid ett inbrott jämfört med 64 procent som angett stöld som omständighet för försvinnandet. Stölder under dagen innebär att tjuvarna slipper larm och lås i större utsträckning. Huvuddelen av stölderna äger rum under veckodagar, bara 14 procent rapporterar att stölder inträffat under helgerna vilket kan förklaras av att kyrkorna då är mer välbesökta. De flesta stölderna inträffar också när kyrkorna är obemannade.

90 procent av stölderna av kulturföremål sker från kyrkorummet eller sakristian, 5 procent av stölderna från lager eller förvaring, 3 procent från kyrkogården eller kyrkans exteriör och 2 procent från församlingshem. Huvuddelen av stölderna upptäcks av personal eller förtroendevalda i kyrkan.

Tabell 2: Omständigheter för stölder ur kyrkor under de senaste fem åren (n = 127).

18 procent (21st) av kyrkorna som blivit utsatta för stölder rapporterar att de vet vart något av de stulna föremålen tagit vägen. I fem av fallen återfanns föremålen på antikmarknaden på auktionshus i Stockholm, Köpenhamn och London eller hos antikhandlare i Nederländerna och ett antikvariat utomlands. Tre kyrkor skriver att polisen hittat och återfört de stulna föremålen. När föremålen återfunnits av polis har det huvudsakligen rört sig om föremål med lågt ekonomiskt värde som har hittats i närheten av kyrkan eller i kriminella kretsar. Detta ger en vink om att den geografiska spridningen av godset har ett samband med värdet på godset på så sätt att värdefullt gods transporteras långa vägar medan mindre värdefullt gods avyttras lokalt vilket även stämmer in på hälerimarknaden i stort (Walsh, 1977, Brå, 2006a). Detta resonemang stärks ytterligare av den diskussion som förts tidigare angående olika typer av tjuvar som stjal olika typer av gods på grund av olika förutsättningar. Det är också en tes som bekräftas av intervjuer med antikhandlare om vart godset tar vägen.

Öppenhet och stöldsäkring

Kyrkan har sedan århundraden haft en central roll i bygdens och människors liv som en samlingsplats för viktiga ceremonier i livets olika skeden. Kyrkorummet har alltid smyckats och dekorerats av skickliga hantverkare och konstnärer och har på så sätt blivit en spegel av samhällsutvecklingen. Kyrkorna utgör därför ovärderliga kulturhistoriska minnesmärken. Föremålen är en självklar del i det arkitektoniska sammanhanget och ses därför ofta som delar av kyrkan och tas för givna på samma sätt som väggar och tak i byggnaderna. Föremålen ses därmed inte i första hand som värdefulla kulturföremål. Detta är en av anledningarna till att skyddet av föremålen ofta kan vara bristfälligt.

När det gäller stöldsäkerheten i de svenska kyrkorna ska församlingarna förhålla sig till två regelverk, kyrkoordningen och kulturminneslagen. I kyrkoordningens 10:de avdelning om kyrkobyggnader anges att kyrkorummet ska vara en del av det offentliga rummet och därför vara tillgängligt för alla som söker sig dit (Kyrkoordningen, 10:de avdelning).

”Kyrkorummet behöver vara tillgängligt för alla som söker sig till det. Eftersom det är avskilt för sitt särskilda ändamål skall där inte förekomma något som strider mot kyrkans tro, bekännelse och lära eller i övrigt kränker kyrkorummets helgd (Kyrkoordningen, 10:de avdelningen).”

Öppna och tillgängliga kyrkor innebär också att kulturföremålen som förvaras i kyrkorna är lättillgängliga för tjuvar och det är här det andra regelverket kommer in i bilden. Enligt kulturminneslagen 4 kap, 6 § om kyrkliga kulturminnen ska inventarier av kulturhistoriskt värde förvaras och vårdas väl. Dessutom är varje församling skyldig att ha en förteckning över sina kulturföremål samt två representanter som är ansvariga för denna. Vart sjätte år ska förteckningen kontrolleras, uppdateras och en kopia ska skickas till länsstyrelsen.

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl (Lag [1988:950] om kulturminnen m.m.).

I kulturminneslagens reglering av skötseln av kyrkornas inventarier ingår stöldsäkring som en viktig del medan kyrkoordningen i stället fokuserar på kyrkan som lokal för kyrkans verksamhet som ska vara tillgänglig i så stor utsträckning som möjligt. Förhållandet mellan dessa båda regelverk beskrivs därför ofta som en konfliktsituation mellan öppethållande och bevarande (Bäckström, 2004; Hanneryd, 2004 m.fl.).

”Kyrkporten i prästens ögon är en öppning mot det himmelska paradiset och till ett helgat rum för bön och mässa, medan samma kyrkport för en antikvarie är ingången till en unik samling ovärderliga artefakter i en oersättlig miljö som speglar bygdens historia genom århundradena. Och medan prästen ser kyrkans materiella föremål som utbytbara hjälpmedel för att söka

Gud, ser antikvarien ett omistligt kulturarv där människors liv finns inskrivna i bänkgavlarnas nummer och bondesnickrarens predikstol (Bäckström, 2004).”

Motsvarande intressekonflikt kan också återfinnas inom andra delar av kulturarvsområdet till exempel huruvida information om arkeologiska utgrävningar ska döljas för att förhindra plundringar eller tillkännages för att skapa intresse för kunskapen som kommer fram (Brå, 2006b). Men det finns också en annan sida av bevarandet. Anledningen till att kulturföremålen ska bevaras är att flera generationer av människor ska kunna ta del av dem. Under år 2003 öppnade Historiska museet sin bildatabas ”Medeltiden bildvärld” på webben (Medeltiden bildvärld, 2005). Här kan allmänheten bekanta sig med det kyrkliga kulturarvet från medeltiden och få information om i vilken kyrka de olika föremålen finns. Initiativet möttes av starka reaktioner från bland annat kyrkor som menade att hemsidan närmast var en stödkatalog som underlättar för tjuvar som vill stjäla dessa föremål (Hanneryd, 2004). Medan Historiska museet menade att hemsidan var ett sätt att sprida kunskap om kulturarvet och göra det tillgängligt för en större grupp människor. I denna situation blev motsättningen mellan kyrka och antikvarier den motsatta, när kyrkans företrädare vill bevara och antikvarierna, här representerade av Historiska museet, vill tillgängliggöra.

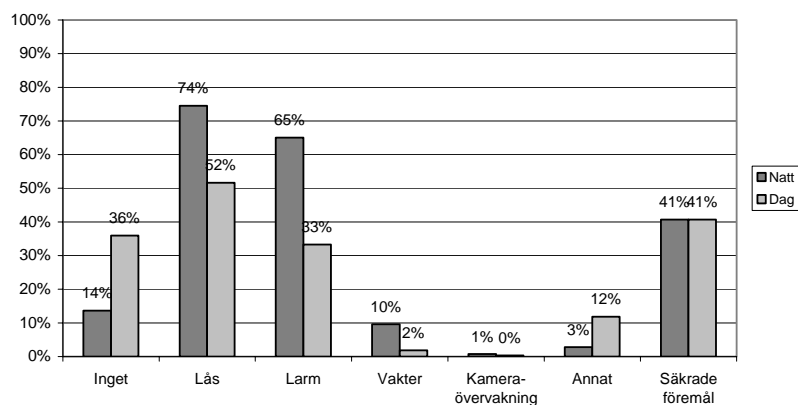
Det är därmed påtagligt att antikvarier och företrädare för kyrkan strävar efter samma mål även om metoderna för att nå dit tycks variera mellan grupperna. Båda aktörerna vill att föremålen ska finnas kvar och båda aktörerna vill att kyrkorna ska vara öppna. Brottsförebyggande åtgärder för att minska stölderna men ändå bevara tillgängligheten borde därför ligga i båda gruppernas intressen.

Stöldskydd

De speciella omständigheterna rörande säkerhet och tillgänglighet för kyrkor blir tydliga i studien när man jämför säkerhetssituationen i kyrkorna med till exempel museer där säkerhetsnivån är betydligt högre (Brå, 2006b). Tabell 3 visar att 14 procent av de kyrkliga enheterna uppger att de saknar säkerhetssystem under natten och 36 procent saknar säkerhetssystem under dagen⁵. Det är också anmärkningsvärt att bara 74 procent av de svarande har angett att de använder lås under natten. Detta resultat är förmodligen något missvisande, vilket kan förklaras av att kyrkorna anser att låsta kyrkoportar på natten är självklart och därför inte angett detta i enkäten. Kategorin ”annat” i tabellen innehåller övriga säkerhetsåtgärder som till exempel övervakning av personal. 41 procent av de svarande kyrkliga enheterna uppger att de har extra säkerhetsutrustning för vissa föremål, vilket är ett tecken på att alternativa säkerhetslösningar ändå är på väg in i kyrkorummet. Enkätundersökningen ger endast en mycket översiktlig bild av säkerhetsnivån i kyrkorna, vilket delvis beror på att syftet med undersök-

⁵ I de fall där respondenterna angett olika säkerhetssituationer för olika kyrkor har säkerhetssituationen för majoriteten kyrkor registrerats.

ningen har varit att kartlägga stölder av kulturföremål i ett större perspektiv där den här studien av kyrkorna endast är en liten del (se inledning).

Tabell 3: Säkerhetssituation i svenska kyrkor (n =647, 643).

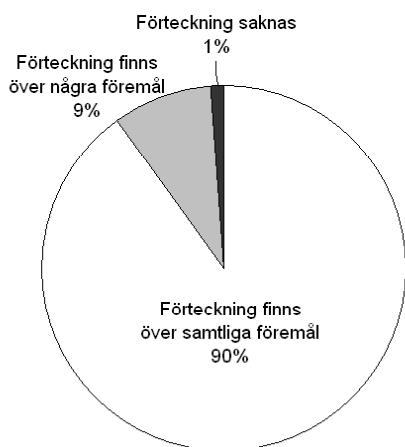
Att skalskyddet i kyrkorna ofta är bristfälligt konstaterades också efter en säkerhetsinventering i Härnösands stift där SOS-alarm genomfört riskanalyser av 118 kyrkor (Kyrkans tidning, 2003). Inventeringen visade att 44 procent av kyrkorna inte hade godkänd inbrottsäkerhet för dörrar, fönster och lås. Endast 17 procent av kyrkorna hade ett fungerande inbrottslarm och ungefär hälften av kyrkorna saknade säkerhetsskåp. Dessa siffror stämmer relativt väl med siffrorna från enkätundersökningen och bekräftar att säkerhetsnivån i kyrkorna är generellt låg.

Det bästa sättet att göra det möjligt att hålla kyrkan öppen utan att kulturföremålen utsätts för en hög stöldrisk är att bemanna kyrkorummets. Många församlingar anser sig dock sakna ekonomiska förutsättningar för att ha personal i kyrkan när den är öppen. Att stöldsäkra föremål genom lås, larm, fästnanordningar eller värdeskåp anses många gånger vara ett billigare alternativ då detta innebär en engångsutgift. Det finns också möjlighet att få bidrag till sådana insatser från den kyrkoantikvariska ersättningen (Svenska kyrkans hemsida, 2005a). Lås, larm, fästnanordningar och värdeskåp är alla åtgärder som är menade att försvåra genomförandet av stölderna. Men det finns också andra brottspreventiva åtgärder som till exempel att förändra omgivningen så att upptäcktsrisken ökar (Boverket, 1998; Brå, 2002). Exempel på sådana åtgärder kan vara fasadbelysning och upplysta kyrkogårdar som gör det lättare för allmänheten att observera oönskade inkräktare. Att ta bort stora träd som skymmer sikten mot kyrkan kan också vara en effektiv åtgärd för att öka upptäcktsrisken. Dessa åtgärder skyddar dock i huvudsak mot tillfällighetstjuvar som hör till kategorierna unga, snattare och missbrukare. De kända och skickliga tjuvarna är svårare att hindra med stöldskydd eftersom de har större resurser till sitt förfogande. Den enda stöldförebyggande åtgärd som kan förväntas ha en tydlig effekt på samtliga kategorier av tjuvar är bemanning av kyrkobyggnaden och uppmärksamma ögon. En kyrkovaktmästare som befinner sig inom kyrkans område kan till exempel vara uppmärksam på bilar som stannar

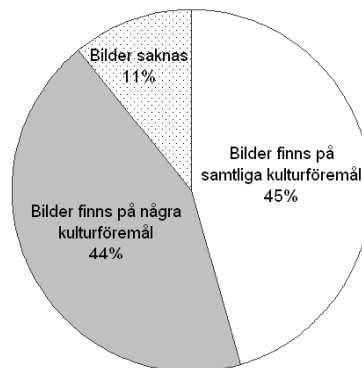
vid kyrkan och skriva ner bilnummer om något känns misstänkt. Det bästa skyddet är en kombination av flera brottsförebyggande åtgärder och att inte satsa alla resurser på ett kort, till exempel ett bra skalskydd, eftersom detta endast skyddar mot en del av stölderna (Riksantikvarieämbetet, 2004). För att avgöra vilka stöldförebyggande åtgärder som ska vidtas krävs en riskanalys där aspekter angående föremålens attraktionsvärde för olika kategorier av tjuvar, placering av föremålen i kyrkobyggnaden, statistik över vilka föremål som stjäls och svaga länkar i säkerhetskedjan, till exempel rutiner med mera, tas med i beräkningarna.

Återförande

Register över vilka föremål som finns i en församling är ett viktigt redskap för att kunna återföra föremål som blir stulna. I registren bör det finnas uppgifter om föremålen som gör att de går att efterlysa hos polisen. Församlingarna är enligt kulturminneslagen skyldiga att föra register som ska uppdateras vart sjätte år. Som figur 8 visar anger också huvudparten av de kyrkliga enheterna att de har fullständiga register över sina kulturföremål. Ansvar för dessa förteckningar ligger helt och hållet på församlingarna själva som på grund av olika ekonomiska förhållanden har olika förutsättningar för att skapa inventarielistor. En anledning till att 9 procent av de kyrkliga enheternas inventarielistor inte är fullständiga är därför att arbetet med nedteckningen pågår men inte är slutfört. En annan anledning till att inte samtliga församlingar har fullständiga inventarieförteckningar är att det råder en viss förvirring om hur inventarieförteckningarna ska hanteras. Inventarielistorna ska sändas till länsstyrelsen vilket av vissa församlingar ses som en säkerhetsrisk på grund av offentlighetsprincipen.

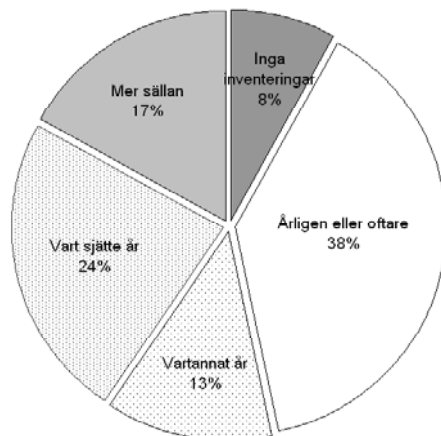
Figur 8: Förteckningar över kulturföremål inom Svenska kyrkan (n = 645).

Figur 9: Bilder på kulturföremål inom Svenska kyrkan (n = 642).

För att stulna föremål ska kunna återföras är det också viktigt att det finns bilder på föremålen. Bilder är dock inget krav i kulturminneslagens be-

stämmelser. 45 procent av de kyrkliga enheterna uppger att de har bilder på samtliga kulturföremål och 44 procent uppger att de har bilder på några av kulturföremålen som figur 9 visar. Endast 11 procent av de svarande uppger att de helt saknar bilder på kyrkornas kulturföremål. Siffrorna tyder på att det börjar bli vanligt med registrering av kulturföremål men att det fortfarande finns mycket kvar att göra på området.

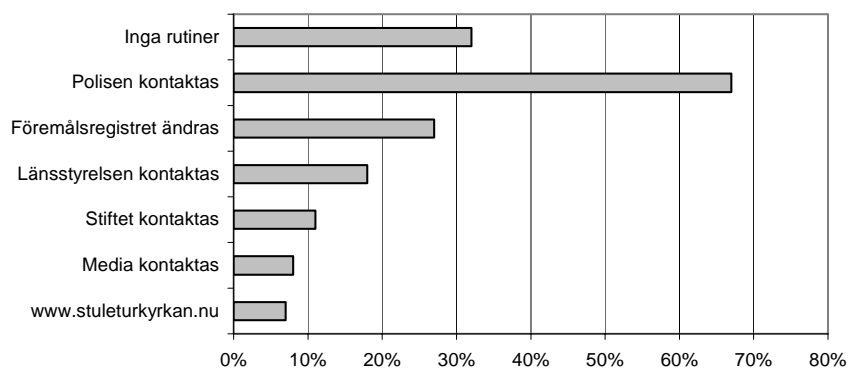
Figur 10: Frekvens på inventeringar av kulturföremål (n=641).

I enkäten uppger 75 procent av de tillfrågade att de genomför inventeringar vart sjätte år eller oftare vilket innebär att de lever upp till kulturminneslagens krav. 25 procent uppger att de genomför inventeringar mer sällan eller inte alls (se figur 10). Detta beror troligtvis på att kyrkorna inte anser sig ha tid och resurser för att administrera inventarieförteckningarna och därför inte uppfyller kulturminneslagens krav. Som framgår nedan är det dessutom bara en knapp tredjedel av de kyrkliga enheterna som rapporterar att uppdatering av föremålsregistret är en av rutinerna som vidtas när ett föremål är försvunnet.

67 procent av de kyrkliga enheterna uppger att de har rutiner för vad som ska göras när ett kulturföremål saknas (se tabell 4). Den vanligaste rutinen är att polisen kontaktas. Siffran kan jämföras med att 95 procent av de kyrkliga enheterna, som har förlorat föremål under de senaste fem åren, anger att de har anmält stölderna till polis. I de fall där försvinnandet inte anmälts har det rört sig om föremål av lågt värde alternativt att föremålen har återfunnits utanför kyrkan. Detta tyder på att rutiner inte är avgörande för huruvida stölderna anmäls eller inte. Det betyder dock inte att rutiner inte spelar in för andra typer av handlingar som uppföljning efter ett försvunnet kulturföremål. Som framgår av tabell 4 är det en minoritet av de kyrkliga enheterna som har rutiner utöver att polisen kontaktas. Mindre än var tredje kyrklig enhet uppger att uppdatering av inventarieförteckningen är en rutin och bara var tionde uppger att stiftet kontaktas. Anmärkningsvärt är också att endast 18 procent av de kyrkliga enheterna kontaktar länsstyrelsen. Den nya webbsidan för stölder ur kyrkor www.stuleturkyrkan.nu

har inte heller den interagerats i församlingarnas rutiner (se vidare under nationella åtgärder).

67 procent av de kyrkliga enheterna uppger att de har rutiner för vad som ska göras när ett kulturföremål saknas (se tabell 4). Den vanligaste rutinen är att polisen kontaktas. Siffran kan jämföras med att 95 procent av de kyrkliga enheterna, som har förlorat föremål under de senaste fem åren, anger att de har anmält stölderna till polis. I de fall där försvinnandet inte anmälts har det rört sig om föremål av lågt värde alternativt att föremålen har återfunnits utanför kyrkan. Detta tyder på att rutiner inte är avgörande för huruvida stölderna anmäls eller inte. Det betyder dock inte att rutiner inte spelar in för andra typer av handlingar som uppföljning efter ett försvunnet kulturföremål. Som framgår av tabell 4 är det en minoritet av de kyrkliga enheterna som har rutiner utöver att polisen kontaktas. Mindre än var tredje kyrklig enhet uppger att uppdatering av inventarieförteckningen är en rutin och bara var tionde uppger att stiftet kontaktas. Anmärkningsvärt är också att endast 18 procent av de kyrkliga enheterna kontaktar länsstyrelsen. Den nya webbsidan för stölder ur kyrkor www.stuleturkyrkan.nu har inte heller den interagerats i församlingarnas rutiner (se vidare under nationella åtgärder).

Tabell 4: Rutiner för vad som ska göras när ett kulturföremål saknas (n = 646).

Bristande rutiner vid stölder har allvarliga konsekvenser på möjligheterna att få tillbaka föremål. Ju tidigare informationen om en stöld når polis och allmänhet ju större är chanserna att föremålet kan återföras. Rutiner är därmed av avgörande betydelse för huruvida ett föremål kommer att återföras till kyrkan eller inte. En utformning av en checklista för kyrkor som förlorat kulturföremål som sprids till samtliga församlingar i landet skulle kunna vara en effektiv åtgärd för att oftare få tillbaka stulna föremål, vilket behandlas närmare nedan under slutsatser och åtgärdsförslag.

Kyrkostölder i Norden

Studien av stölderna ur de svenska kyrkorna är en del av ett stort projekt om stölder och illegal handel med kulturföremål i Sverige, Norge, Danmark och Finland. Motsvarande enkätundersökning har därmed genomförts på flera olika områden i de deltagande länderna. I varje land har en ansvarig kulturmyndighet deltagit i urvalet för enkäten och därmed har fokus skiftat något mellan länderna. I urvalet av kyrkor står Sverige för det största urvalet med 884 kyrkliga enheter⁶. I Norge tillfrågades 115 kyrkor, i Finland 64 kyrkor och i Danmark endast 10 kyrkor.

I Norge har endast 6 procent av kyrkorna rapporterat stölder av kulturföremål under de senaste fem åren. I absoluta tal innebär detta fem drabbade kyrkor varav två blev utsatta för stöld år 2002, en under år 2003 och två under år 2004. De norska kyrkstölderna utmärker sig från de andra länderna på grund av att antalet tillfällen för stölder från de utsatta kyrkorna är betydligt högre än i de andra länderna. Medeltalet för antal stöldtillfällen per drabbad kyrka är här 10 jämfört med mellan 1 och 2 i de andra länderna. Det betyder att de kyrkor som är utsatta för stölder ofta är en mycket utsatt grupp kyrkor som töms regelbundet under en längre period. De stulna föremålen är ljusstakar, textilier, orgelpipor, kollektbössor och statyer från gravplatser. Kyrkorna själva beskriver de stulna föremålen som ”lätta att stjäla” och ”samlarföremål”. Omständigheterna kring stölderna fördelar sig jämnt mellan dag och natt, stöld och inbrott samt bemannad och obemannad tid.

I Finland har 10 procent av kyrkorna rapporterat stölder av kulturföremål under de fem senaste åren, en något högre siffra än i Norge men fortfarande långt ifrån de 20 procent som rapporterats i Sverige. Av de totalt 5 stölderna under de senaste fem åren rapporterades tre under år 2002 och en under 2004. Medeltalet för antalet stulna föremål per tillfälle är 3 föremål. Det rör sig bland annat om ljusstakar, skulpturer, krucifix och kyrksilver. Kyrkorna beskriver själva föremålen som ”lätta att stjäla”, ”lätta att sälja” och ”samlarföremål”. Endast ett av tillfällena rör sig om ett inbrott. Samtliga stölder har ägt rum när kyrkan varit obemannad och föremålen har stulits från kyrkan, lager och församlingshem.

I Danmark har en av nio domkyrkor rapporterat stölder av kulturföremål under de senaste fem åren. Den berörda kyrkan har rapporterat stölder vid tre separata tillfällen, vid inbrott på natten där antika möbler har stulits. Eftersom antalet undersökta kyrkor är så lågt är det inte rimligt att göra en jämförelse av stöldfrekvensen med de andra länderna. Bakgrunden till det lilla urvalet är att Kulturarvsstyrelsen i Danmark inte ansåg att stölderna ur kyrkorna var ett särskilt stort problem i landet.

Inget av de andra nordiska länderna som deltagit i studien har visat upp stölder på motsvarande nivå som i Sverige. I Norge och Finland där relativt omfattande undersökningar genomförts ligger stöldfrekvensen mellan 6 och 10 procent jämfört med Sveriges 20 procent under de senaste fem åren.

⁶ Se metodavsnittet för detaljer.

Bakgrunden till de stora skillnaderna ligger åtminstone delvis i att de svenska kyrkorna har ett mycket rikt föremålsbestånd som saknar motsvarighet i de andra länderna.

Brottslighetens struktur

Med utgångspunkt i enkätstudien, intervjuer och litteratur inom området redovisas här de strukturer som kan utläsas av stöldbrottsligheten riktad mot kyrkornas kulturarv.

Det finns tydliga kopplingar mellan stöldbrottsligheten som riktas mot kyrkornas kulturföremål och andra typer av brottslighet. Att tjuvarna som stjälar ur kyrkorna inte är specialister på kulturföremål utan stjälar också andra typer av gods bekräftas av såväl enkätundersökningen som intervjuerna. Motiven bakom stölderna verkar huvudsakligen röra sig om ekonomisk vinning. De finns fall där stölderna initieras av tjuvarna själva för att sedan sälja föremålen till någon typ av hälare, det finns fall där tjuvarna arbetar på beställning och får betalt för slutfört uppdrag och det finns fall där det stulna godset används i utpressningssyfte för att på så sätt omsätta godset i pengar utan att avyttra det på marknaden. I de första fallen rör det sig till stor del om tillfällighetsstöld. Dessa stöld utförs med största sannolikhet av den klart största kategorin av tjuvar som omfattar unga, snattare, missbrukare och i viss mån kända brottslingar. I de två senare fallen handlar det om föremål med höga ekonomiska värden, stölderna är ofta välplanerade och kyrkorna rekognoserade. De som utför stölderna är troligtvis skickliga tjuvar som procentuellt utgör en mycket liten del av tjuvarna, och eventuellt kända tjuvar som anlitas av hälare med god kännedom om antikmarknaden. För att kunna avyttra värdefulla kulturföremål på antikmarknaden krävs stor kunskap och välutvecklade kontaktnät inom branschen, vilket tyder på att de hälare som beställer kulturföremål kan vara specialister inom området.

Att stölderna av de mest värdefulla kulturföremålen ofta utförs i projektform där varje sådant projekt är organiserat och välplanerat bekräftas av såväl intervjuer som beskrivningar av stölderna i enkätundersökningen. Men det finns inget som tyder på att den här brottsligheten generellt sett är organiserad i bemärkelsen att det är en kriminell organisation som organiserar ett stort antal stöld. Intervjumaterialet tyder dock på att det finns ett par grupperingar i Sverige som ligger bakom flera stöld inom ett lokalt område.

Som tidigare nämnts är tillfällighetsbrottsligheten relativt enkel att bekämpa genom att stöldsäkra de föremål som kan utgöra en lockelse för dessa tjuvar eller öka upptäcktsrisken genom att påverka kyrkans omgivning. Vid de välplanerade stölderna är dock dessa åtgärder sällan ett avgörande hinder för en tjuv som har bestämt sig, men det kan eventuellt verka avskräckande på några brottslingar redan vid planering och rekognosering.

Vad har gjorts för att förhindra kyrkostölder?

Trots att det har saknats kvantitativa data på omfattningen av stölder av kulturföremål från kyrkor har det vidtagits en del åtgärder för att förhindra stölder från kyrkor. I följande avsnitt är ambitionen att ge en övergripande bild av vilka åtgärder och insatser som vidtagits och bör inte ses som en total sammanställning av samtliga åtgärder på området.

Internationella åtgärder

Stölderna från de svenska kyrkorna är inte kända utanför Sveriges gränser. Det har det internationella samarbetet i det projekt där kyrkostudien ingått klaggjort. Detta är beklagligt med tanke på att man befarar att mycket av det som stjäls från kyrkorna försvinner ut ur landet. Anledningen till att stölderna inte är kända är att de etablerade kanaler som finns för internationellt samarbete i frågorna inte används av Sverige. Den internationella polismyndigheten Interpol tillhandahåller en databas där stulna kulturföremål från hela världen kan registreras (Stolen Works of Art, 2005). Syftet med databasen är att underlätta återförandet av de föremål som stulits eller exporterats illegalt från sina ursprungsländer. I den senaste uppdateringen av databasen från juni år 2005 fanns 197 registrerade kulturföremål som är stulna från Sverige varav sex är kyrkliga föremål, 4 träskulpturer, en dopfunt och ett krucifix. Vid nästa revidering av databasen kommer ytterligare ett 20-tal föremål från kyrkstölder att registreras tack vare Ansgarprojektet som beskrivs närmare nedan. Databasen är tyvärr inte webbaserad utan distribueras lagrad på cd-romskivor vilket medför att spridningen är begränsad.

Nationella åtgärder

De nationella åtgärder som har vidtagits är en informationsbroschyr från Riksantikvarieämbetet (2000) om hur man skyddar kyrkan mot stöld och brand. Broschyren gavs ut inom ramen för projektet Öppen kyrkan med anledning av att svenska kyrkan och svenska staten skiljts åt. Broschyren tar upp olika typer av stöldskydd och hur församlingarna ska gå tillväga för att få rådgivning och tillstånd. Polisen har en person som arbetar deltid med kyrkstölderna som bland annat deltar i Ansgarprojektet. Det fokuseras på återförande av de kulturföremål som redan stulits. Efter ett möte på Riksantikvarieämbetet under år 2004 där kyrkstölderna diskuterades tog Svenska kyrkans församlingsförbund på sig uppgiften att skapa en webbaserad databas där föremål som stulits ur kyrkorna skulle registreras. Webbplatsen www.stuleturkyrkan.nu (Stulet ur kyrkan, 2005) var färdig till sommaren 2004. I dag, drygt ett år senare finns endast sju stölder registrerade på sidan. Det är tydligt att kyrkans arbete med webbsidan i dagsläget inte fungerar.

Lokala åtgärder

På den lokala arenan har också en del initiativ tagits för att uppmärksamma och förebygga stölder. De lokala åtgärderna har till stor del koncentrerats till Västernorrland där stölderna har väckt stor uppmärksamhet. Länsmuseet Västernorrland har tillsammans med stiftsantikvarien anordnat en utbildningsdag för tull och polis för att öka kunskapen och intresset för dessa föremål. En utställning med stölderna som tema för att öka medvetenheten kring problematiken har också genomförts (Länsmuseet Västernorrland, 2002). Härnösands stift har dessutom anlitat SOS-alarm för att genomföra en säkerhetsinventering av 118 av stiftets kyrkor (Kyrkans tidning, 2003). Men det finns också exempel på lokala initiativ från annat håll. Jönköpings länsmuseum har till exempel genomfört ett projekt om stöldskydd av medeltida träskulpturer i kyrkorummet under år 2002 (Opperud, 2003) och Upplandsmuseets har arrangerat utställningen Plundring där kyrkostölderna tas upp i relation till andra stölder av kulturskatter. Utställningen är nu ute på turné.

Slutsatser och åtgärdsförslag

Problemet med kyrkstölderna är en nationell angelägenhet. Omfattningen av stölderna är generellt stor och de flesta av stiftens är hårt drabbade. Det krävs nationella åtgärder för att förhindra stölderna. Det är viktigt att åtgärderna baseras på fakta om brottslighetens strukturer, vad som stjäls, när stölderna sker och så vidare. Den här publikationen är det första försök som gjorts för att samla kunskap om brottsligheten. Med utgångspunkt i materialet som presenterats kan effektiva brottsförebyggande förslag formuleras på såväl nationell som lokal nivå. Förslag har i viss mån presenterats i den löpande texten ovan men sammanställs och utvecklas vidare i det här avsnittet. Tanken är också att materialet ska kunna ligga till grund för mer detaljerade brottsförebyggande åtgärdsplaner som förslagsvis kyrkan själv kan ta fram.

Med hjälp av nationella åtgärder kan de enskilda församlingarna ledas i rätt riktning angående stöldsäkring och åtgärder för att underlätta att stulna föremål återförs. De insatser som har gjorts på området har inte förankrats på lokal nivå och därmed blivit tämligen tandlösa. Ett exempel på detta är Församlingsförbundets initiativ till databasen över stulna kulturföremål som inte förankrats ute i kyrkorna och inte heller fungerar i dagsläget. Ett undantag till de dåligt förankrade nationella åtgärderna är kulturminneslagens krav på inventarielistor från kyrkorna. Undersökningen visar att inventarielistor förs in så gott som samtliga kyrkor och att lagen därmed fått ett bra genomslag. Samma effekt borde kunna uppnås genom krav eller uppmaningar från kyrkan till församlingarna angående stöldsäkring och åtgärder för att förenkla återförande.

Stöldsäkring och brottsförebyggande åtgärder

Stöldsäkring av kyrkornas föremål är den förebyggande delen av brottsbekämpningen. En av undersökningens slutsatser är att stöldsäkringen ofta problematiseras som en konfliktsituation mellan bevarare i form av antikvarier och tillgängliggörare i form av kyrkan, två grupper som i själva verket borde ha mycket utbyte av varandra kring frågorna om att skydda kyrkornas kulturarv. Att stöldsäkring genomförs på ett sådant sätt att föremålen skyddas samtidigt som lokalerna i största möjliga mån blir tillgängliga är att föredra för båda kategorierna av intressenter. En övergripande broschyr om stöldsäkring i kyrkor har getts ut av Riksantikvarieämbetet men det är uppenbart att kyrkorna behöver mer vägledning. Brottsförebyggande åtgärder handlar inte enbart om lås och larm utan även om åtgärder för bättre placering av föremål, siktförhållanden kring kyrkan och fasadbelysning. Det överlägset bästa skyddet för föremålen är dock bemanning av kyrkorna och en uppmärksam allmänhet kring kyrkorna. Men bemanning är också ett kostsamt skydd för församlingen. Det är dock viktigt att väga denna kostnad mot kostnader för till exempel installation av avancerade larm. För att förhindra olika typer av stöld kan den bästa lösningen ofta

vara en kombination av flera åtgärder, till exempel att välja ett enklare larm för att också kunna finansiera viss bemanning av kyrkan.

Åtgärder för att förenkla att stulna föremål återförs

För att möjliggöra att stulna kulturföremål återförs till kyrkorna är kyrkornas dokumentation av föremålen en förutsättning. Undersökningen visar att 90 procent av de kyrkliga enheterna har fullständiga inventarieförteckningar men när det gäller bilder, som ofta är ännu viktigare för återförande än texten i inventarieförteckningen, uppger bara 45 procent att fullständiga register finns. Instruktioner om konstruktion av inventarieförteckningar där bilder ingår som en viktig del måste förankras inom de enskilda församlingarna från nationell nivå. Mycket talar för att dokumentation med bilder pågår i många församlingar men ännu inte slutförts. En komplettering av kulturminneslagens regler för inventarieförteckning med rekommendationer från svenska kyrkan om register med bilder skulle kunna påskynda denna utveckling.

På grund av begränsade resurser är det inte säkert att den lokala polisen kan ge tillräcklig information om vilka åtgärder som bör vidtas efter en stöld av ett kulturföremål i en kyrka, vilket gör det viktigt att församlingarna själva har en instruktion att följa. Församlingarna måste själva kunna förse polisen med den information som de behöver för att kunna agera effektivt. Trots att stölderna hör till tillgreppsbrotten, som utgör den största kategorin av polisanmälda brott (Brå, 2004), finns det många speciella aspekter att ta hänsyn till vid stölder av kulturföremål som inte är generella för brottskategorin som sådan. Materialet från den här och kommande utredning om stölder och illegal handel med kulturföremål kan också användas som utbildningsmaterial för polis och tull angående problematiken kring dessa stölder.

Kopplingen mellan stölder ur kyrkor och annan brottslighet innebär att kyrkorna har mycket att vinna på att polisen är mer insatt i vad som stjäls från kyrkorna då dessa föremål mycket väl kan dyka upp under utredningar av helt annat slag. En checklista för kyrkor som blivit bestulna på kulturföremål, som utformas i samarbete mellan kyrkan och polis och sprids till samtliga församlingar i landet, skulle kunna vara en effektiv åtgärd för att underlätta kommunikationen mellan församling och polis. Checklistan skulle inkludera kontaktpersoner inom kyrkan och polisen samt information om hur stölden registreras i Församlingsförbundets webbdatabas. Checklistan skulle också innefatta en rapportering till Svenska kyrkan och Länsstyrelsen för att möjliggöra en fortlöpande registrering av alla stölder av kulturföremål som sker i landet. En annan möjlig väg för att fortlöpande producera statistik över stölderna är att utveckla brottskodssystemet så att det går att utläsa vilka stölder som rör kulturföremål vilket inte framgår i befintlig statistik (se metodavsnittet).

Många av de resurser som krävs för ett effektivt återförande av stulna föremål finns redan i kyrkornas dokumentationsmaterial av kulturföremål, Församlingsförbundets webbdatabas och Interpol:s internationella data-

bas. Det som krävs är därmed bara att systemen används på ett effektivt sätt. En checklista för församlingarna är ett förslag för att öka användningen av dessa befintliga resurser. En effektivisering av rutinerna innebär också att polisens möjlighet att återföra föremålen är större eftersom informationen om stölden når ut snabbare till såväl polis som andra aktörer.

Stölder stift för stift

Här presenteras frekvensen av stulna kulturföremål för alla 13 stift inom svenska kyrkan.

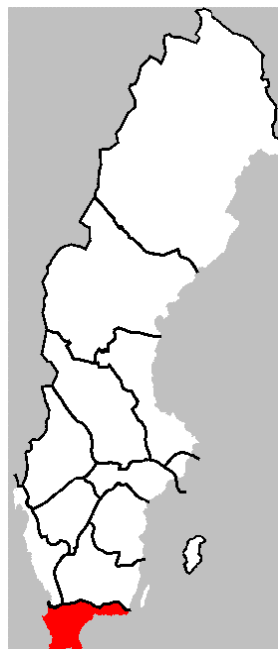
Lunds stift

Antal utskick: 135
Antal svar: 86
Svarsfrekvens: 64%

Bland de svarande uppgav 27 av samfälligheterna och församlingarna (31%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren.

Föremålskategori	Antal*
Konst	1
Skulpturer	3
Böcker	0
Möbler	3
Kyrksilver, ljusstakar	18
Ljuskronor, lampetter	5
Annat	12

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Tavlor	Bronsskulptur, 1960-tal
Duva från predikstol, 1600-tal	Träduva från predikstol
Kyrkkista, 1800-tal	Offerkistor
Stolar	Ljusstakar, 14st
Ljusstakar av malm och mässing, 1600-tal	Ljusstakar av tenn och mässing
Ljusstakar, 1900-tal	Mässingsljusstakar, 3st
Malmljusstakar, 3st	Silverljusstakar, 1900-tal, 2st
Bronsljusstakar, medeltid	Väggkandelaber
Kyrksilver	Nattvardssilver, 1800-tal
Nattvardssilver, 1900-tal	Bronsvas
Silvervaser, 1900-tal	Ljuskronor, 4st
Dopskål	Brudkronor, 4st
Brudkrona, textil	Brudkronor, 1900-tal, 2st
Fattigbössa	Kollektbössa
Kopparstaket runt gravplats	Mässhakar, 1900-tal, 3st
Rökelsestav, 1700-tal	Textil
Urna	Värja

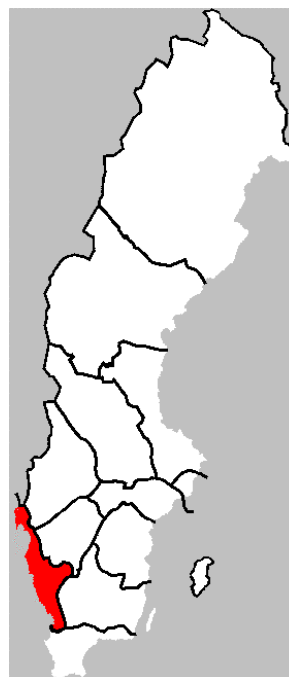
Göteborgs stift

Antal utskick: 96
Antal svar: 96
Svarsfrekvens: 100%

Bland de svarande uppgav 17 av samfälligheterna och församlingarna (18%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	2
Böcker	0
Möbler	2
Kyrksilver, ljusstakar	10
Ljuskronor, lampetter	6
Annat	6

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Altarkors	Kristusbild, 1900-tal
Krucifix, 1900-tal	Gamla stolar
Kista, 1700-tal	Ljusstakar, 2st
Tennljusstakar	Mässingsljusstakar
Ljusstakar, 1900-tal	Silverljusstakar
Mässingsljusstakar, 1700-tal	Nattvardssilver, 1900-tal
Dopfat	Kristallkronor, 1900-tal
Kormatta	Takkrona
Lampetter	Ljuskronor, 1800-tal
Oblataskar, 2st	Antika nycklar
Brudkronor, 2st	Fotogenlampor
Gravstenar	Ljusplåtar, 1700-tal

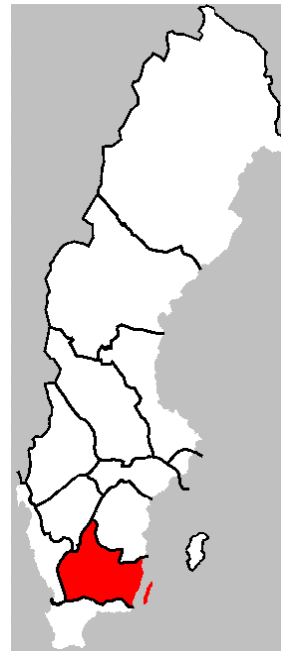
Växjö stift

Antal utskick: 87
Antal svar: 59
Svarsfrekvens: 68%

Bland de svarande uppgav 9 av samfälligheterna och församlingarna (15%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	2
Böcker	0
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	4
Inventarier	4
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Ängel från julkrubba	Träängel, 1400-tal
Ljusstakar, 2st	Ljusstakar, 1600-tal
Ljusstakar, 1800-tal	Dopfund
Lampett i trä, 1700-tal	Lampetter
Väggamplar, 1900-tal	Altarvas
Brudkrona	Timglas
Urnor	Hänglås

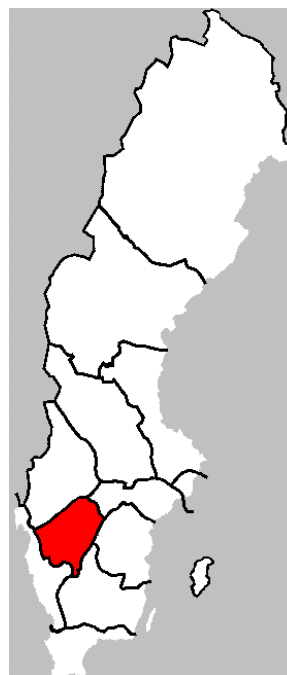
Skara stift

Antal utskick: 58
Antal svar: 39
Svarsfrekvens: 67%

Bland de svarande uppgav 8 av samfälligheterna och församlingarna (21%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	1
Skulpturer	1
Böcker	2
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	6
Ljuskronor, lampetter	4
Annat	1

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stöder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Tavla	Träskulptur, medeltid
Bibel, 1700-tal	Karl XII bibel
Ljusstakar, 5st	Ljusstakar, 1800-tal
Ljusstakar, 1900-tal	Kyrksilver
Kristallkronor, 2st	Lampetter, 4st
Ljuskronor, 4st	Fattigbössor i trä

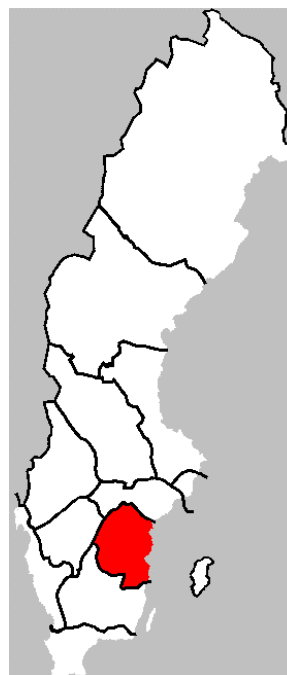
Linköpings stift

Antal utskick: 48
Antal svar: 33
Svarsfrekvens: 69%

Bland de svarande uppgav 4 av samfälligheterna och församlingarna (12%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	1
Böcker	0
Möbler	1
Kyrksilver, ljusstakar	2
Inventarier	0
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNING AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Fast träsnideri, 1900-tal	Kista, 1700-tal
Ljusstakar i trä och smide	Ljusstakar, 1700-tal
Brukrona	Gravprydnader i järn
Insamlingsbössa	Beslag på skrin, 1300-tal

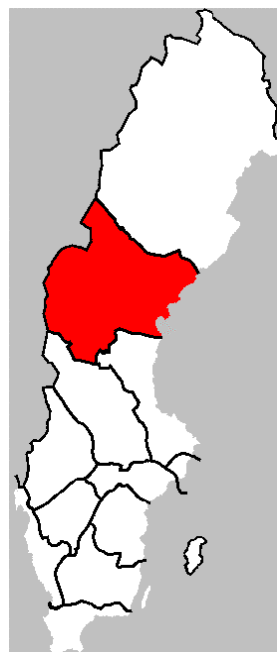
Härnösands stift

Antal utskick: 62
Antal svar: 40
Svarsfrekvens: 65%

Bland de svarande uppgav 9 av samfälligheterna och församlingarna (23%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	7
Böcker	1
Möbler	2
Kyrksilver, ljusstakar	4
Inventarier	2
Annat	5

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNING AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Träskulpturer, medeltiden	Altarkrucifix, 1900-tal
Skulptur från altarskåp	Träskulptur
Träskulpturer, 1600-tal, 3st	Träängel, 1400-tal
Bibel	Antependium
Relikskrin, 1200-tal	Ljusstakar, 3st
Ljusstakar, 1400-tal	Dopskål
Ljuskrona, 1700-tal	Altarduk
Tidglas	Kjolvärmare
Oblatask	Rökelsekar
Värja, 1600-tal	

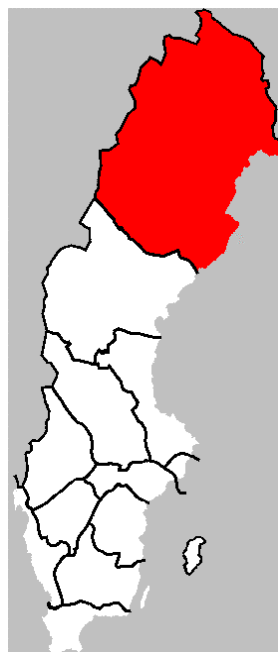
Luleå stift

Antal utskick: 51
Antal svar: 40
Svarsfrekvens: 78 %

Bland de svarande uppgav 1 av samfälligheterna och församlingarna (3%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	0
Böcker	0
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	1
Inventarier	0
Annat	0

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stöder ur varje kategori.

BESKRIVNING AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Kanna	Socketerskål
-------	--------------

Strängnäs stift

Antal utskick: 72
Antal svar: 37
Svarsfrekvens: 51%

Bland de svarande uppgav 10 av samfälligheterna och församlingarna (27%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	1
Skulpturer	2
Böcker	0
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	6
Inventarier	4
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stöder ur varje kategori.

BESKRIVNING AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Tavla, 1800-tal	Altartavla
Ikön, 1900-tal	Ljusstakar, 1800-tal, 2st
Ljusstakar i försilvrad plåt, 1900-tal, 3st	Silverljusstakar, 1800-tal, 2st
Ljusstake i mässing, 1700-tal	Ljusstakar i mässing, 1800-tal
Silverljusstake, 3st	Kyrksilver, 1700-tal
Kristallkrona	Kristallkrona, 1800-tal
Lampetter, 1700-tal	Ljuskrona, 1700-tal
Mässingslampetter	Tavla med gamla mynt
Timglasstativ	Urna

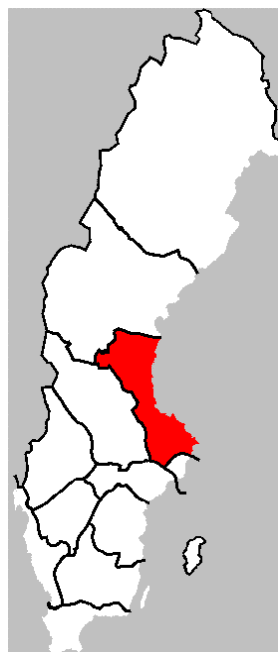
Uppsala stift

Antal utskick: 86
Antal svar: 54
Svarsfrekvens: 63 %

Bland de svarande uppgav 11 av samfälligheterna och församlingarna (20%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	1
Skulpturer	3
Böcker	1
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	2
Inventarier	2
Annat	2

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNING AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Oljemålning, 1600-tal	Duva från predikstol, 1700-tal
Processionskors i trä	Votivskepp, 1900-tal
Bibel, 1700-tal	Mässingsljusstakar, 3st
Kyrksilver	Ljuskrone
Lampett i mässing	Kyrknycklar
Timglas	

Västerås stift

Antal utskick: 54

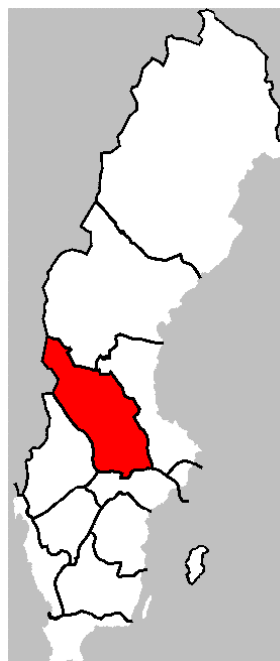
Antal svar: 53

Svarsfrekvens: 98 %

Bland de svarande uppgav 10 av samfälligheterna och församlingarna (19%) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	1
Böcker	0
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	5
Inventarier	4
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL:

Krucifix	Ljusstakar, 8st
Oblatask	Bibel
Lampett, 1700-tal	Ljuskronor
Mässingskrona, 1600-tal	Ljusplåtar
Timglas	Myntbössa
Vaser	

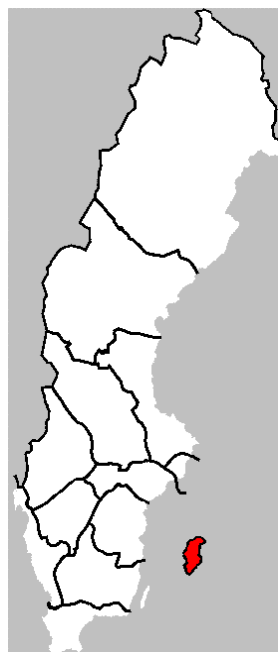
Visby stift

Antal utskick: 21

Antal svar: 10

Svarsfrekvens: 48 %

Ingen av de svarande samfälligheterna eller församlingarna har uppgett att det försvunnit kulturföremål från verksamheten under de senaste fem åren.

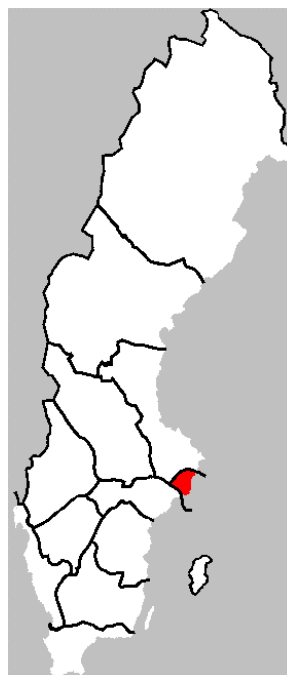
Stockholms stift

Antal utskick: 60
Antal svar: 54
Svarsfrekvens: 90 %

Bland de svarande uppgav 14 av samfälligheterna och församlingarna (26 %) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren. Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori:	Antal*:
Konst	4
Skulpturer	4
Böcker	0
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	8
Inventarier	3
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stöder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Keramiktavlor	Oljemålning
Tavla, 1700-tal	Tavlor, 1900-tal
Krucifix, 1900-tal	Krucifix i silver, 1900-tal
Votivskepp	Kandelabrar, 1800-tal
Mässingsljusstakar, 1600-tal	Mässingsljusstakar, 1800-tal
Silverljusstakar, 1800-tal	Ljusstakar, 1900-tal
Ljusstakar, 3st	Ljusstakar i silver, 3st
Oblatask, 1700-tal	Oblatask
Kristalljusstake	Dopkanna, 1900-tal
Dopskål, 1600-tal	Malmkronor, 2st
Matta, 1900-tal	Mässhake
Timglas	Kollektbössa
Emblem till kyrkport	

Karlstads stift

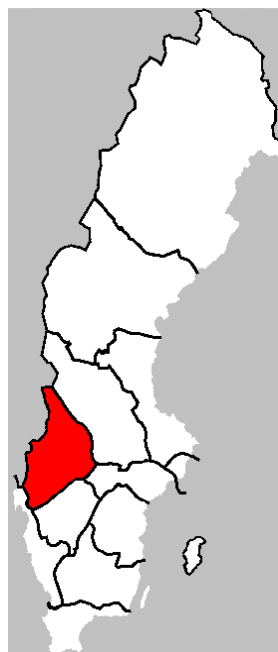
Antal utskick: 54
Antal svar: 51
Svarsfrekvens: 94 %

Bland de svarande uppgav 7 av samfälligheterna och församlingarna (14 %) att det försvunnit kulturföremål under de senaste fem åren.

Huvuddelen av kulturföremålen har försvunnit från kyrkobyggnader.

Föremålskategori	Antal*
Konst	0
Skulpturer	3
Böcker	2
Möbler	0
Kyrksilver, ljusstakar	3
Inventarier	2
Annat	3

*Antal kyrkliga enheter som rapporterat stölder ur varje kategori.

BESKRIVNINGAR AV FÖRSVUNNA KULTURFÖREMÅL

Altarkors	Träfigur, medeltid
Votivskepp, 1900-tal	Ansgarbibel
Bibel, 1700-tal	Ljusstakar, 4st
Dopsked	Dopskål, 1900-tal
Kristallkronor, 1700-tal	Brudkrona, 1900-tal
Kyrkostöt	Fattigbössa
Vällingklocka	

Referenser

- Bäckström, M. (2004). Kyrkstölderna – Kulturarvsterrorism och organiserad brottslighet. *Sundsvalls tidning* 2004-04-07
- Brå (2004). *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*. Brå-rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Brå (2002). *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2006a). *Organisationsmönster hos illegala företag, entreprenörer och uppdragstagare*. Arbeta under utgivning.
- Brå (2006b). *Theft of the World. Crimes Against the Cultural Heritage – the Nordic Dimension*. Arbeta under utgivning.
- Boverket (1998). *Brott, bebyggelse & planering*. Karlskrona: Boverket
- Cornell, H. (1918). *Norrlands kyrkliga konst under medeltiden*. Uppsala.
- Hanneryd, O. (2004). *Om en syndakatalog*. Skikt nr 10. 2004-02-10
- Karlsson, L. (1996). *Träskulpturen. Den gotiska konsten*. Signums svenska konsthistoria, del IV. Lund: Signum.
- Kyrkans tidning. (2003) nr 12/03
<http://www.kyrkanstidning.com/arkiv/2003/kt12/nyheter/brand.html>
2005-09-29
- Kyrkoordningen 10:de avdelningen
- Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.
- Länsmuséet Västernorrland (2002). *Efterlyst – en utställning om kyrkstölder i Västernorrland*. Utställningskatalog. Härnösand: Hemströms Tryckeri
- Medeltiden bildvärld. <http://www.historiska.se/medeltidbild/> 2005-09-02
- Opperud, A. (2003). *Öppen kyrka? – Stöldproblematiken kring kyrkliga inventarier*. Examensarbete: Göteborgs universitet.
- Riksantikvarieämbetet (2000). *Att skydda kyrkan mot stöld och brand*. Broschyr
- Riksantikvarieämbetet (2004) *Att vårda en kyrka*. Redaktör Elisabeth Svalin. Stockholm: Svenska kyrkan och Verbum Förlag AB. Verbum.
- SOU 1997:43 *Staten och trossamfundet – Det kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga egendomen och de kyrkliga arkiven*.
- SOU 2005:03 *Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål*.
- Stolen Works of Art. (2005)
<http://www.interpol.com/Public/WorkOfArt/Default.asp> 2005-09-27
- Stulet ur kyrkan. (2005) <http://www.stuleturkyrkan.nu> 2005-10-03
- Svenska kyrkans webbplats. (2005a)
http://www.svenskakyrkan.se/tcrot/kyrkofonden/kyrkoantikvarisk_ersattning/index.shtml 2005-09-12
- Svenska kyrkans webbplats. (2005b). *Silverstölden i Alsike kyrka år 1852. Från Kyrka – hem och bygd 1945*.
<http://www.svenskakyrkan.se/knivsta/Alsike/index.htm> 2005-09-20
- Trost, J. (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Walsh, M. E. (1977) *The Fence. A new look at the world of property theft.*
Westport: Greenwood Press.

Bilaga 1

Metod

Kartläggningen av kyrkostölderna har ingått som en del i ett stort projekt om stölder och illegal handel med kulturföremål som bedrivs på Brå. Kartläggningen består av en omfattande enkätundersökning samt intervjuer.

ENKÄTUNDERSÖKNINGEN

Den enkät som använts för kartläggningen av kyrkostölderna är något omarbetad i förhållande till den generella enkät som använts i det övergripande projektet. Då kartläggningen av kyrkorna endast var ett av flera områden för undersökningen var utgångspunkten att undersöka omfattningen via stiftet. I samtal med handläggare för antikvariska frågor inom stiftet visade det sig dock att det fanns ett stort behov av en mer genomgripande undersökning av detta område. Då en större kartläggning inte rymdes inom projektets ramar väcktes frågan huruvida stiftet själva kunde bidra för att möjliggöra en sådan undersökning. Alla 13 stift var villiga att medverka utifrån sina förutsättningar vilket möjliggjorde en totalundersökning av samtliga samfälligheter och församlingar med enskild ekonomi inom Svenska kyrkan vilket innebär 884 stycken.

Enkäten behandlar omfattningen av och omständigheter kring stölderna samt säkerhetssituationen i kyrkorna. I enkäten definieras kulturföremål som "föremål av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde oavsett ålder"

Enkäten skickades ut från respektive stift med Riksantikvarien och Brå:s generaldirektör som avsändare. I 8 av 13 stift returnerades enkäten till stiftet för att sedan skickas vidare till Brå. I dessa stift skickades också ut påminnelser i två omgångar till dem som inte svarat på enkäten. I de resterande stift skickades enkäten ut från stiftet men returnerades direkt till Brå. Då dessa fem stift hade begränsade administrativa resurser för detta skickades i dessa stift inga påminnelser till de som inte svarat på enkäten. Detta reducerade förfaringssätt innebar en sämre svarsfrekvens men ansågs trots detta som ett bättre alternativ än att inte genomföra studien i dessa stift.

Missivbrevet till enkäten presenterade syftet med undersökningen och klargjorde att svaren skulle behandlas anonymt. I alla stift utom ett medföljde svarskuvert med förtryckt adress vid utskicket. I de stift som administrerade påminnelser märktes svarskuverten med nummer som användes för att pricka av de samfälligheter och församlingar som svarat. Detta är en standardlösning för enkätundersökningar med halvkänsliga uppgifter och innebär att anonymiteten uppnås när enkäterna separeras från svarskuverten (Trost, 2001).

Svarsfrekvensen skiljer sig mycket mellan stiftet vilket delvis kan förklaras av skillnader i förfaringssätt som beskrivits ovan (se tabell 8 nedan). Totalt sett så har det kommit in 650 svar vilket innebär en svarsfrekvens på 75%.

Tabell 8. Svarsfrekvens utifrån stift.

Stift	Utskick	Svar	Svarsfrekvens
Lunds stift	135	86	64%
Göteborgs stift	96	96	100%
Växjö stift	87	59	68%
Skara stift	58	39	67%
Linköpings stift	48	33	69%
Härnösands stift	62	40	65%
Luleå stift	51	40	78%
Strängnäs stift	72	37	51%
Uppsala stift	86	54	63%
Västerås stift	54	53	98%
Visby stift	21	10	48%
Stockholms stift	60	54	90%
Karlstads stift	54	51	94%
Totalt	884	652	74%

I presentationen av resultatet från enkätundersökningen ligger fokus på den nationella situationen för att minska risken för bakvägsidentifikation av enskilda samfälligheter och församlingar. Materialet som gäller antal stölder och vad som har stulits presenteras dock även stiftsvis då detta tillför en geografisk dimension till undersökningen och inte anses som utpekande för de enskilda svarande. Även svarsfrekvensen på enkätundersökningen redovisas stiftsvis då detta är viktigt att ta hänsyn till vid tolkningen av resultaten.

INTERVJUER

Även intervjumaterialet i denna delredovisning är hämtat från den övergripande undersökningen. Det består av ett 20-tal telefonsamtal med sakkunniga inom kyrkan, polisen med flera. Utöver dessa mer formella intervjuer finns också ett 10-tal informella intervjuer med antikhandlare och andra aktörer där stölder ur kyrkor behandlas.